

HET PROEFSCHRIFT VAN ...

SUSANNE GERRITSEN: VERZWEGEN ARGUMENTEN

Marc van Oostendorp

De laatste decennia zit er weer schot in, maar de eerste paar duizend jaar na Aristoteles was er weinig vooruitgang in haar vak, vindt de Amsterdamse argumentatietheoretica Susanne Gerritsen. Vorig jaar promoveerde zij op een proefschrift over verzwegen argumenten. Ze onderzocht hoe mensen stappen in hun redenering weglaten en wat dat voor gevolgen heeft voor de begrijpelijkheid van hun teksten. Gerritsen: "In een lokale Amsterdamse krant schreef een mevrouw ooit: 'Ik ben niet van plan mee te doen aan die antiracismedemonstratie, want mijn man is Hongaar.' Die argumentatie is niet te volgen, omdat het onduidelijk is wat het argument ('mijn man is Hongaar') te maken heeft met de

Als iemand zegt: 'Karel houdt niet van appeltaart, want Karel is een echte man', verzwijgt hij zijn argument 'echte mannen houden niet van appeltaart'.

stellingname ('ik doe niet mee aan die demonstratie'). De Griekse filosoof Aristoteles dacht al na over dit soort argumentaties-met-een-gat. Hij legde de nadruk op de communicatie: een spreker laat een argument weg omdat hij de hoorder niet wil vervelen met kennis die hij toch al heeft. Het belang van de onderlinge verstandhouding tussen spreker en luisteraar is een aspect dat ik in mijn proefschrift ook benadruk."

Gedachtesprongen

Eeuwenlang hebben wetenschappers en filosofen zich vooral met de logica van verzwegen argumenten beziggehouden. Hoe kun je het verzwegen argument expliciet maken, zodat je een logisch sluitende formulering krijgt? Als

iemand zegt: 'Karel houdt niet van appeltaart, want Karel is een echte man', verzwijgt hij zijn argument 'echte mannen houden niet van appeltaart'. De redeneringen waren verfijnd, maar met de alledaagse praktijk van schrijvers en lezers hadden ze weinig te maken. Pas aan het eind van de jaren zestig begonnen de wetenschappers die zich met communicatie bezighielden zich meer te richten op het alledaagse taalgebruik. Nu worden de oorspronkelijke ideeën van Aristoteles weer serieus genomen.

Gerritsen raakte geboeid door het verschijnsel 'verzwegen argumenten' toen ze als student Nederlands schrijftrainingen gaf, en veel teksten met vreemde gedachtesprongen onder ogen kreeg. Ze werkt nu als docent communicatie aan de economische faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Haar onderzoek had ook een praktische bedoeling. Gerritsen bedacht een fijnmazig schema waarmee schrijvers hun redeneringen kunnen ontrafelen, en zo kunnen voorkomen dat ze argumenten verzwijgen die voor de lezer cruciaal zijn. Gerritsen: "Mensen denken vaak dat die verzwegen argumenten door de lezer wel kunnen worden aangevuld. 'Voor economen is dat duidelijk', zeggen ze dan tegen mij. Maar ik heb zo'n economische tekst wel eens voorgelegd aan een groepje van vijftien specialisten. Allemaal dachten ze dat het verzwegen argument volstrekt voor de hand lag, maar toen ik ze vroeg dat op te schrijven, noemden ze allemaal wat anders."

Onduidelijke redenering

Veel van Gerritsens voorbeelden komen uit de praktijk. Uitgebreid bestudeerde ze de problemen in teksten die studenten economie schreven en de manier waarop deze zouden kunnen worden opgelost. Ook in studiegidsen vond ze voorbeelden van onduidelijke redeneringen. In een beschrijving van de opleiding Financiering van haar eigen faculteit: "Het wordt

aangeraden het vak Ondernemingsfinanciering zo snel mogelijk te volgen. Dit gezien het grote aantal financiële vakken." Gerritsen: "Dat er zoveel vakken in een bepaalde richting zijn, is op zich geen argument om één van die vakken zo snel mogelijk te volgen. Het verzwegen argument is hier dat studenten veel financiële vakken niet mogen volgen als ze niet eerst het examen Ondernemingsfinanciering met goed gevolg hebben afgelegd. De tekst was een stuk duidelijker geweest als dat er ook had gestáán."

Glasbak

Betekent dit dat schrijvers altijd zo expliciet mogelijk moeten zijn? Gerritsen: "Nee. Een tekst waarin je alles expliciet maakt, óók de dingen die de lezer inderdaad gemakkelijk zelf zou kunnen aanvullen, leest niet prettig. Het is vooral belangrijk dat een schrijver er goed over nadenkt welke argumenten hij gebruikt en welke argumenten hij weglaat. Het is de kunst om precies genoeg informatie te geven, zodat de tekst interessant én begrijpelijk is."

Schrijvers kunnen soms met opzet een argument weglaten, bijvoorbeeld om de lezer te prikkelen. Gerritsen: "Een veelbesproken voorbeeld onder vakgenoten is een tekstje dat een paar jaar geleden op een glasbak stond: 'r op de 30 studerende jonge vrouwen doet een zelfmoordpoging. Kies daarom geen CDA, maar een 3,5-daagse werkweek.' De schrijver heeft waarschijnlijk willen zeggen dat de druk over vrouwen in onze moderne maatschappij te groot is. Maar de sprongen in dit tekstje zijn zo wild dat de lezer vanzelf aan het denken wordt gezet. Bovendien, als hij of zij dat helemaal precies had willen uitschrijven, had de tekst waarschijnlijk niet meer op een glasbak gepast." ●

Susanne Gerritsen, 'Het verband ontgaat me'. *Begrijpelijkheidsproblemen met verzwegen argumenten*. Amsterdam, Uitgeverij Nieuwezijds, 1999. ISBN 90 5712 060 7